

ՊԱՏԿԵՐ

ՀԱՆԴԵՍ ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ ԹԻԻ 20

1 Փետրոշար 1899

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՏՊԱՐԱՆ.

ՃԻՎԷԼԷԿԵԱՆ

Պրայր Ալի Ճառտէսի Թիւ 20

1899

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

— — —

1 Ս. Պատարագն էս ժամերու մատուցումն Գրիստոնէ-
ութեան մատաղ տիղց մեջ՝ քննադատուած Բագմավէպէն :

2 Ալպեանք .

3 Ս. Գրոց ժամանակագրութիւնը .

4 «Պատկեր» հանդեսն .

5 ՎԱՐԲ Ս. ՄՈՆԻԲԱՅԻ. ԶՈՎԱՆՆԵՍ Վ. ԱԲԻԿԵԱՆ

Պ Ա Տ Կ Ե Ր

Հ Ա Ն Դ Է Ս Կ Ի Ս Ս Ա Մ Ս Ե Ա Յ

ԻՃՃԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

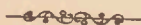
ԹԻԻ 20

1 ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1899

«Ս. ՊԱՏԱՐԱԳՆ. ԵՒ ԺԱՄԵՐՈՒ ՄԱՏՈՒՑՈՒՄՆ

ԲՐԻՍՏՈՆԷՈՒԹԵԱՆ ՄԱՏԱՂ ՏԻՈՑ ՄԷՁ»

Քննադատուած Բազմավեպէն

ՊԱՏԿԵՐԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆՆ

(Շարունակութիւն տես քիւ 19)

Դուցէ թէ ապահովեալն վստահելով հասկըցուի Մեծ. Բննադատէս . առ այդ կանխեմք ըսել՝ թէ աստ ապահովեալն՝ սպառազինեալ ըսել է մարմնով եւ հոգեով նորա . Յունական օրինակ մը փոխանակ ապահովեալին ունի խառնեալք ի մարմինն նորա եւ ի հոգի . Իր խօսքին յայս միտս զրուցուած ըլլալն ինքնին իսկ կը հաւատատէ Ս. Վկայն՝ երբ կը կցէ անմիջապէս . վասն որոյ եւ արհամարհեցին զմահ , եւ քան զմահ ի վերոյ գտան . համեմատեցէք Պետրոսի վկայ բառն . Ա.Բ. ըողջ առ Զմիւռնիացիս այս թուղթն Ս. Հաղորդութեամբ կ'ըզբաղի գրեթէ , դիտելի է այս . եւ դիտելի մանաւանդ՝ զօրավիգն եւ զովարար վկայից կոչելն զՍ. Ճաշակն . Բռնազբօսեալ է արդեօք :

Ս. Իգնատիոսի թղթոց Կ. Պոլսեան հայերէն հին ապագիրն՝ թէպէտ խանդարեալ՝ սակայն զարմանալի զուգադիպու-

թեամբ այսպէս ունի այդ տողերն , « եւ հաւատացին՝ որք հա-
« դորդեցանն եւ ճաշակեցին նախ զմարմին եւ զարիւն նորա .
վասն որոյ եւ արհամարհեցին . . . »

Գիտնալով այսչափն՝ եւ գիտնալով մանաւանդ՝ թէ Փրկիչն
ի իմալ դիմելէն առաջ յայտնապէս խօսած էր ոչ միայն իր Ա-
շակերտաց այլ հրէից իսկ առջեւ իր երեք օրէն յառնելուն
վրայ ի մեռելոց , չեմ տատամիր բնաւ խորհելու եւ վստահե-
լու՝ թէ քան զայդ շատ աւելի որոշ եւ շատ աւելի մեկին բա-
ցատրած էր իրեններուն իր յարութեան օրն կիւրակեն . եւ միան-
գամայն պատուիրած եւ հրամայած անոնց ընելիքն՝ այն օր .
Ա. Ժողովն , Բայց թէ ուրիշ ինչ պիտի ընէին այդ ժողովին մէջ .
թէ իրենք պիտի բեկանէին հայն՝ թէ Բրիստոս՝ յայտնուելով ,
չեմ քննէր . յայտնի է : Թէ երբ պատուիրած եւ խօսած էր
անոնց հետ . ինձ հաւանական թուի ըսել (վստահաբար գուցէ,
գէթ գլխաւորապէս) վերջին Ընթրեաց օրն եւ ժամուն : Հոն
խօսեցաւ անոնց իր հրամաններն , իր պատուէրներն . իր մխի-
թարութիւններն հոն ուղղեց անոնց . կրկնեց իր կիրականօրեայ
յարութիւնն . հրամայեց ժողովել այն օր ի Ա. Ժողով Հացի
բեկման : Աւետարանք ամեն բան կէտ առ կէտ կտակած չեն
մեզի . բայց կրնանք եւ հարկ է միոյն չըսածն՝ միւսով լրա-
ցունել , եւ ամենուն լռածն՝ Առաքելոց ըսածով եւ ըրածով
իմանալ . ինչպէս ասոնցն ալ՝ իրենց յաջորդներէն քաղելով :
— Եթէ չէք հաւանիր այս չափիս , ուշ գրէք դեռ :

Յարութեան առաջին օրն՝ Կիրակէ առաւօտուն՝ Առաքե-
լոց եւ Աշակերտաց մէջ յուզում մը կը տիրէ . այս յայտնի է
Աւետարաններէն . թէպէտ եւ դեռ յարութեան աւետիքն առած
չեն : Կ'երթան կու դան , կը լսեն աւետիքն , այլ սոյլած զար-
մացած են : Շտաթթ օրն սասնկ յուզում չկար . վախ չունէին :
— Կիրակի օրն կ'ըսկսի այդ չփոթութիւն . հանգստեան օրի-
նական օրն անցած էր . միաշաբաթի է . վախնալու չին .
պահուրտելու էին . եթէ (սակայն չմոռնանք ըսելու) եթէ ստի-
պողական հրաման մը չըստիպէր զանոնք : Կ'երթան կու դան
Առաքեալք եւ Աշակերտք եւ Ա. կոնայքն իսկ . ինչո՞ւ այս .
ո՞ւր է ի հրէից երկիւղն : Այո՛ , կայ երկիւղ մը հրէից երեսն ,
բայց ոչ թէ անձնական , այլ եթէ երբեք Յիսուսի պատուէր-
ներուն հետեւին : Ուշ տուէք յաջորդներուն . կարգացէք Աւե-
տարաններն . կարգացէք Գործքն :

Կանանց կը խօսի հրեշտակն եւ կ'ըսէ . « Երթայք ասացէք
« ցաշակերտս նորա եւ ցՊետրոս, եթէ Ահա յառաջագոյն երթայ
« քան զձեզ ի Գալիլիա , անդ տեսանիցէք զնա . որպէս ասացն
« ձեզ : Իբրեւ լուան՝ ելին եւ փախեան ի գերեզմանէն , քանզի
« զահի հարեալ էին , եւ ոչ ոսմէք ինչ ասացին, զի երկնցէին : »

Ս. Կանայք ելան փախան . Պետրոս եւ Յովնանն էս զար-
մացած ետ դարձան . Առաքեալք եւ աշակերտք որք լսեցին
ինչ՝ շաղփաղփութիւն համարեցան աւետիքն . երկուքն յՅմ-
մաւուս կ'ելլեն : Իրենց անձին դէմ սպառնալիք չկայ , յայտնի
կ'երեւի . բայց Յիսուսի հետեւողութեան նշան պիտի չըլլայ
բնաւ : Եւ ինչ կը տեսնենք , նոյն կիւրակէ երեկոյն կը ժո-
ղովին Առաքեալք եւ Աշակերտք : Ի՞նչ է այս : Ի՞նչ փոփո-
խութիւն յանկարծակի :

Եթէ ըսենք թէ Փրկիչն երեւցած եւ քաջալերած էր զա-
նոնք, սխալ է . վասն զի յՅմմաւուս դնացողներէն կը սորուինք՝
թէ տակաւին Փրկչին երեսն տեսած չեն , բայց եթէ ոմանք
միայն . ասոնք կը դառնան յերուսաղէմ « եւ գտանին Ժողով-
« եայ գմետասանսն եւ զորս ընդ նոսայն էին , եւ ասին՝ թէ
« արդարեւ յարեաւ Տէր եւ երեսեցաւ Սիմոնի : Եւ նոքա պատ-
« մէին զայն որ զճանապարհայն , եւ քի վիա՛րդ ետ ծանօթս
« նոցա ի բեկանել հացին : »

Եթէ չկայր փրկչական նախկին հրաման մը՝ այն օրն հա-
ւաքուելու ի Ս. Ժողով , ինչ յանկարծական փոփոխութեամբ՝
նոյն իսկ յարութեան առաջին օրուան երեկոյն՝ կը յանդգնին
յայդ, այդ խռոված՝ շփոթած՝ դեռ, կես մի անհաւատ եւ տգետ
մտքերն , (ինչպէս կը կոչէ Մեծ. հատուածադիր Քննադատս ,
Առաքեալներն) , եւ առ ի զգուշութիւն հրէական սպառնալ-
եաց՝ զոներն փակելով միայն կը բաւականանան : Օրինակն այս
դեռ եւս զանոնք կը սարսափեցունէր . իրենց Տէրն մինչեւ ի
նաչ տարուած էր իրենց սպառնացողներէն . Ուրեմն ժողով
գումարել . ինչ բանի համար . եւ այդ որպիսի յանդգնութեամբ
նոյն իսկ Յիսուսի յարութեան ձայնէն քանի մը ժամ վերջը .
եւ գիտնալով թէ երկիւղալից է , եւ առ այդ զոներն փակելով
միայն . գիտնալով թէ վայ է իրենց եթէ հրեայք իմանան , եւ
սակայն մինչեւ երկուշաբթի սկսելուն պահելով այդ Ժողովն
եւ սակայն ի հարկին զոները բանալով եւ տարածամող եղ-
բարքն ներս ընդունելով : Եթէ չէր այդ Փրկչին կանխաւ
հրամանին արդիւնք , անհետր էր : ՅՅմմաւուս զնացողք կ'ըս-

տիպեն զՏէրն՝ որ հեռագոյն գիւղ մը կը պատճառէր երթալ , եւ կ'ըսեն « առ մեզ ագիր . զի ընդ երեկս է , եւ տարածամեալ է օրս » : Միաշաբաթին լմնալու վրայ էր . վասն զի օրն երեւոյէն կ'ըսկսի : « Եւ եմուտ ագանել անդ ընդ նոսա » : Եւ երբ ճաշի կը նստին՝ կ'առնէ հացն կը բեկանէ եւ կու տայ անոնց : Աչերնին կը բացուի , կը ճանչնան իրենց Տէրն . այլ չատ ուշ . աներեւոյթ եղած է : Իսկոյն կը դառնան յերուսաղէմ , եւ կարծեմ թէ Երկուշաբաթին սկսա՝ էր . կը գտնեն « Պետրոսեանքն » : « Եւ զորս ընդ նոսայն էին յառաջագոյն ընտրեալ վկայքն » : Մինչդեռ Եմմաւուսեանք զայս կը խօսէին՝ « Ինքն իսկ Յիսուս եկաց ի մեզ նոցա » : Խաղաղութիւն կու տայ անոնց , եւ ձեռքն ու ոտքն կը ցուցնէ . « չօշափեցէք զիս եւ տեսէք » Յիշեցէք Պետրոսինը (Դործք Ժ. 40, 41) . յիշեցէք Իգնատիոսինը (Ա. 3) . յիշեցէք Խաղաղութիւն բառին զազանիքն ի Մատաղ տիս Եկեղեցւոյ : Ի՞նչ կ'ըսէք այս ամենուն : Վախենէն ժողոված էին . բռնադրօսեալ է Իգնատիոս :

Երբեմն մինչ ի Կափառնաուտ կը ճառէր Փրկիչն առ Հրեայս կենդանարար Հացի մը վրայ զոր իրեններն անգամ կ'անդիտանային տակաւին , այսպէս կը խօսէր եւ կը խոստանայր . « Այդ « զայթակղեցուցանէ՞ զձեզ : Իսկ արդ եթէ տեսնիցէք զՈրդի « մարդոյ՝ զի ելանիցի ուր եր գառաջիցն » : Յովհ. Զ. 62 , 63 : Մենք վերջին Ընթրեաց ժամուն կը տեսնենք այս խոստումն կատարուած . դեռ հւս անցաւոր կենաց մէջն էր Նա . տակայն վասն զի գիտէր Յիսուս՝ « թէ հասեալ է ժամ նորա զի փոխեացի յաշխարհէ աստի առ Հայր , սիրեաց զիւրսն որ յաշխարհի աստ են . ի սպառս սիրեաց զնոսա : Եւ ի լինել ընթրեացն Դիտաց Յիսուս թէ յԱստուծոյ էլ եւ առ Աստուած երթայ . . . » Յովհ. ԺԳ 1 . . . 4 : Ահա խոստումն , եւ ահա կատարումն խոստմանն :

Թող կարդան այժմ Պատ. Ընթերցողք Բազմավէպի Մեծ. Հատուածադրին Ա. եւ Բ. Դիտողութիւնքն . Բ. — « Յետ ութ անուր դարձեալ էին ի ներքս (ժողովեալ) աշառկերտն , եւ Թովմաս ընդ նոսա . » կը մեկնուի Պատ. « Կերէն , (էջ 249) , թէ այդ ժողովելն հացի բեկ-ման նշանակ է : Մեզ այդ ժողովումն պատարաղի համար հասկնալ դժուարին է . այդ օրերն այնպիսի ի ներքս կամ

« զաղանի հաւաքմունք կը լինէին վասն անին հրէից ըստ ա-
« ւետարանչին , եւ ոչ վասն պատարագի⁽¹⁾ : Յիսուսի մահ-
« ունէն խռոված եւ յարութեան յանկարծական լրէն չփոթած
« եւ դեռ կէս մի անհաւատ (Յհ. աւետ.) եւ տղէտ մտքերն ,
« ինչպէս էին առաքեալք , այդ դէպքերէն ութ օր անցած՝
« ինչպէս կրնային մատրերիկ պատարագելու⁽²⁾ : Մեջ հաւա-
« նելի չէ՝ որ Առաքեալք նախ քան զնամբառնայ Փրկչին եր-
« բէք սուրբ խորհուրդը մատուցած լինին իրենց կողմանէ :
« Մի պատարագ կամ բեկումն հացի , որ կը յիշուի այդ ա-
« լուրց մէջ յեմմաւուս , ինքն Յիսուս անձամբ կատարեց » :

Բազմազէպի Ա. դիտողութիւնն ալ յաջորդէն է : « Ի հաստատու-
« թիւն այն կարծեաց՝ թէ նախկին քրիստոնեայք ի կիւրակէի
« կը պատարագէին , ի միջի այլ վկայութեանց յառաջ կը բերէ
« Պատկերն (յէջ 249) նաեւ Ս. Իգնատիոսի մի խօսքը , որ սա-
« կայն բռնագրօսեալ է , ինչպէս ինքն իսկ կ'ըզգայ , եւ անկա-
« րօղ նպաստելու յիշեալ ԱՐԴԷՆ ԸՆԴՈՒՆԵԼԻ ԿԱՐԾԵԱՅ » :

Համաստա դիտողութիւն մ'ալ ներուի մեր կողմէն. Պատկերն
ի կիւրակէի պատարագել չըսեր , այլ մանր բառ մ'ալ ունի
հետք , միայն . վասն զի երկդիմի կ'ըլլայ խօսքն առանց այդ
բառին . անուշադրութեան արդիւնք կարծեմ , եւ ոչ կամաւ .
— Իսկ վերջին տողն հակասական է . վասն զի միայն ի կիւրակէս
պատարագելն արդէն ընդունելի կարծիք կոչելէ յետոյ՝ Բազմա-
վէպ իր Դ դիտողութեան սկիզբը չընդունիր զայդ . այսպէս .
« Քրիստոնէութեան սկիզբը միայն կիւրակէ պատարագելը
բացարձակ կարծիք չէ » : Ո՞րն է արդեօք Մեծ. Քննադատիս
կարծիքն . ոչ այս ոչ այն , գուցէ թէ երրորդ մը :

Ո՛չ , ո՛չ , չտատամսինք կիւրակէից Ժողովներն փրկչա-
կան հրաման նկատել . չվարանինք անդրանիկ յայտնութեան

(1) Սքանչելի ափյափայք , հիանալի խորհրդածութիւն , նորու-
հաշ գիւտ :

(2) Եւ ահա յայդմ է Քրիստոնէութեան սքանչելիքն : Կարգացէք
Պլինիոս կրտսերոյ Քրիստոնէից լուրջին նկարագիրն , հալածանաց բուռն
պահուն :

երկու միաշարաթիւներուն անունն տարածել յաջորդ ժողով-
ներու մէջ լսուած յայտնութեանց օրերուն վրայ . Պետրոսի
կերաք եւ արքաքն եւ Իդնատիոսի ապառնովեալ (խառնեալ)
ի մարմին եւ ի հոգի նորայն հացի բեկումն նկատելէ չվախ-
նանք , կամ միաշարաթի սուրբ եւ ցնծութեան օրէն բաժնել
զանոնք չփորձուինք . չժտինք բնաւ ըսել՝ թէ այդ ժողովք
կամ ժողովեալք հացի բեկումն մեզ հասկնալ դժուարին ե ,
կամ թէ հրէից սարսափելի երեսէն ե , կամ թէ փրկիչն մի
անգամ միայն բեկած ե հացն , եւ այդ յեմաւուս . եւայլն ,
եւայլն . ինչ որ չափազանց անձին փտած գիտութեան չարա-
չար արդիւնքն է կարծեմ : Չտատամսինք . ըսի . վասն զի իբր
աննշանակ եւ իբր զիպուածի արդիւնք ենթադրել այս ամենն
կարելի չէ : Ո՛չ , ո՛չ , չզլանանք ինչ որ անկասկած է , չըլ-
լանք եւ չընենք ժամավաճառ : Կը կրկնենք դարձեալ , թէ
Աւետարանք կէտ առ կէտ ամեն բան կտակած չեն մեզ . եւ
ոչ իսկ Առաքելոց Գործք . բայց կարող ենք եւ հարկ է միոյն
լռածն միւսովն հասկնալ , միոյն չըսածն՝ միւսին բրածէն քա-
ղել եւ իմանալ :

Հրէից եօթնեկին առաջին օրն է Միաշարաթին , զոր հե-
թանոսք Օր Արեգական կամ Արեւու օր կը կոչէին . այս օր
Քրիստոնէից Յարութեան օրն է , Օր Յնծութեան : Զոր Ս.
Կղեմէս Աղեքսանդրացի կը բացատրէ այսպէս . Օր Տեառն
հռչակաւոր , փառաւորն յարութեամբ Տեառն : Այս օր միայն
Առաքեալք կը խմբուին Աշակերտաց հետ ի Ժողով : Աւետա-
րաններէն տեսանք երկու առաջին կիւրակէից ժողովներն ,
յորս Տէրն յայտնուեցաւ . համեմատութեամբ եւ հետեւու-
թեամբ՝ միւս երեւումներուն կիրակի օր ըլլալն ցոյց տուինք .
նոյնպէս այդ մէն մի ժողովոց եւ Փրկչին յայտնութեան՝ հա-
ւաստեցինք Հացի բեկումն : Այս կիւրակներուն եւ վերջին
Ընթրեաց եւ Համբարձման հինգշաբթիներուն ժողովք՝ կը
կազմեն Քրիստոնէութեան առաջին Ս. Միութիւնքն , եկեղե-
ցանալն , Ս. Պաշտամունքն . Հացի բեկումն : Թէ ի՞նչ խօսե-
ցաւ Յիսուս այդ ժողովներու մէջ առ իւրան՝ չենք զիտեր
կ'ըսենք . վասն զի Գործոց մէջ անդամ չենք տեսներ . բայց
ուշ կը դնենք մեծապէս այն ամեն բանի՝ զոր ապա Առաք-

եալք եւ Առաքելաժառանգք դործեցին եւ խօսեցան : Վասն զի այս է մեզ ամենէն կարեւորն :

Առաքելոց եւ առաքելական երկու դարերուն բացարձակ նուիրական օրն էր կիրաւիէն . խնդիր չվերցուներ : Այն օր միայն կը խմբուէին ի ժողով, այն է Հացի բեկումն, նոյն իսկ եթէ երբէք Մեծ . Քրիստոսի գթութիւնն տակաւին առ այս գիտնային :

Գործոց Ի. 7, կը կարդանք . « Եւ յաւուրն (միա)շարա-
« թուց (1) մինչդեռ ժողովեալ էաք բեկանել զնացն , Պաւղոս
« խօսէր ընդ նոսա : » Քրիստոնեայ ժողովոց միաշարաթի ըլ-
լալն կը տեսնուի նաեւ Ա. Կորնթ . ԺԶ . 2 . յորում համօրէն
մարմնոց Քրիստոսի նման յարութեանն վրայ խօսելէն յետոյ՝
կը յաւելու այսպէս « Այլ վասն հաշտին որ ի սուրբսն է , որ-
« պէս պատուէր ետու եկեղեցեացն՝ զաղատացոց՝ նոյնպէս
« եւ դուք առնիջիք ըստ իւրաքանչիւր միաշարաթոցն : » Վա-
սն զի կիւրակէից ժողովին մէջ կը կատարուէին նաեւ այլ
բարեգործութիւնք . ինչպէս է հոգալ կարօտեալներն . եւ այդ
ժողովք միայն կիւրակէ օրերն էին . ուշ զրէք ըստ իւրաքան-
չիւր միաշարաթոցն խօսքին . կիւրակիէ կիւրակէ , իւրաքան-
չիւր կիրաւի : Յովհաննու Յայտնութեան մէջ (Ա. 10) այս օր
Տէրունի օր կը կոչուի : Ս. Յուստինոս վկայ առ Անտոնինոս
Բարեպաշտն կը խօսի այսպէս բացէ ի բաց . « Զօրն արեգական
« ասացեալ՝ ամենեցուն ըստ քաղաքաց եւ գիւղորդից բնակե-
« լոց ի նոյն տեղի լինի ժողովել . . . եւ բերի հաց եւ զինի . .
« եւ հաղորդութիւն զորոց զոհացաւն . եւ հեռաւորաց ի ձեռն
« սարկաւազաց առաքին : » (Ա. Զատագով . Կէ. 4, 8, 9) ,
« Զօրն արեգական հասարակաց ամենեքին առնելք զժողովն .
« զի առաջին օր ե՛ յոր Աստուած զխաւարն եւ զհիւլէն ետեղ-
« եալ , ետեղծ զաշխարհ . եւ Յիսուս Քրիստոս վերկիչ մեր ի
« նմին աւուր ի մեռելոց յարեալ . զի նախ քան զկռնոսին
« խաչեցին զնա , եւ զինի կռնոսին՝ այսինքն յառուր արեգա-
« կան երեւեալ առաքելոց իւրոց եւ աշակերտաց վարդապետ-
« եաց զայսոսիկ : »

(1) Մեծ . Քրիստոսի Բաղմովէպի մէջ (1898 Ապր . 191 էջ)
կ'ըսէ՝ « Առաքելոց գործոց մէջ յիշուի պատարագ մի կիւրակէի յառաջ-
ընթաց գիշերը . (Եւսուրն շարաթուց մինչդեռ ժողովեալ էաք) » :

Առաջին մասին կից կը կարդանք այդ ժողովներու մէջ
կատարուածն . զոր Պաւղոս առ Կորնթ. զրեց սրբոց հաշուին
համար ըստ իւրաքանչիւր միաշաբաթուցն : « Որոց առատա-
նանն եւ յօժարին . . . տայ իւրաքանչիւր զոր կամին . եւ որ
« ժողովին » յանձն լինի առաջնորդին . եւ նա սգնէ որբոց եւ
« այրեաց » : Համեմատէ Տէրտուղիանու ջատագով . Ճ. 16 :
Այս թանկագին պատառիկն եզական դործ մը կամ մի անգամն
միայն եւ կամ հարեւանցի օր մը ցոյց չտար , այլ սովորական
եղօղ դործ մը կը նշանակէ օրով եւ մանրամասնութեամբ հաս-
տատուն : Իւրաքանչիւր կիւրակէ , եւ միայն կիրակէ Հացի
բեկումն :

(Շարայարեյի)

Ս. Վ. ՆԱԶԱՐԵԹ

ԱԼՊԵԱՆՔ

ԱԼՊԵԱՆՑ ԶԱՄԲԱՆԵՐՆ

(Շարունակութիւն տես քիւ 19)

Ալպեանց ճախքներն ու երկարողիք . - Միկանի Տա-
ճարին բարձրաւանդակէն տեսածք Ալպեան լեռնաշղթային
վրայ մեծամեծ խրամներ , բնութեան ձեռքով պեղուած , որոնք
ժամանակաւ կանոնաւորուելով՝ ժողովրդոց յարաբերութեան
այնչափ կարեւոր միջոցներն եղած են : Հեռուէն տեսնուած կտր-
զաւն մի առ մի անցնինք անոնց վրայէն երազ երազ : Առանց ման-

րամասնութեանց իջնելու անոնց իորաքանչիւրին վրայ դա-
շափար կազմինք :

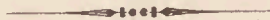
Միջերկրականէն մեկնելով առաջինն է Վրանի կապանն .
Նիսէ դէպ ի Դուրինս տանօղ ճամբան : Բիւմոնդի Վիկտոր Ա.-
մետէո Գ. 1779ին սկսած է բանալ տալ այդ ճամբայն . Սիմբ-
լիոնիէն քառորդ դար առաջ . « Իտալիոյ եւ բոլոր աշխարհի
ղիւրութեան համար » , կ'ըսէ լատին արձանագրութիւն մը ,
Նիսէն դէպ ի Պրէյլ՝ Բայյոնի եւ Ռուայաի մէջ՝ որոնց առաջինը
մերթ ընդ մերթ կը հոսէ , իսկ երկրորդն յորդանոս հեղեղատ մ'է ,
ալպեան անվերջանալի ծուղակներու կը վերածուի , յարատեւ ելեւ-
էջնելով ի կրացեալ եւ արեւու հարուածէն կարմրցած լերան
կողերուն պատճառաւ : Ընդհանրապէս մէկ կողմէն լեռն պատ-
ուար է ճամբուն եւ միւս կողմէն խորխորատ : Մերթ ընդ մերթ
խորխորատէն սոճեաց փունջ մը քիչ մը հովանի կը սփռէ , ա-
ռանց զովութեան : Այդ խորխորատներէն մին տեսարան եղաւ
այնպիսի դէպքի մը՝ որուն չէինք կրնար հաւատալ եթէ ճշմա-
րիտ չըլլար : Դարուս սկիզբն էր , աճապարեմ ըսել , Պըդ տի-
կինն անգլիացի իր դահաւորակովն երբ կ'անցնէր ասկից՝
ծպտեալ չարագործներէ կը ձերբակալուի եւ ամենայն կրթու-
թեամբ ու քաղաքավարութեամբ կը կողոպտուի իր ազամանդ-
ներէն , իմանկաղին արդուգարդէն եւ դրամէն : Պահակազօրն
կը հասնի , այլ չատ ուշ . . . եւ ինչ տեսնեն , չարագործք
ճամբուն վրայ խոր քնով կը քնանան : Ի՞նչ էր պատճառն .
քովերինն գտնուող փառաւոր մեծ չիչ մը պարպուած՝ կը բա-
ցատրէր եղածը , Ափիոնի չիչ մ'էր . որով Տիկին Պըդ կը դար-
մանուէր : Չարագործք պատուական ըմպելի մը կարծելով՝ մէ-
ջերինն լաժնած էին զայն : Ափիոն իր արդիւնքն ունեցած էր ,
եւ որչափ լաւ արդիւնք : Չարմացման զարմացումն յաջորդեց ,
երբ զիմակներն բանալով՝ ամենածանօթ ընտանեաց զաւակ-
ներն տեսան հոն , որոնք երբեմն երբեմն ճանապարհորդներն
որսալու կ'ելլէին : Տիկին Պըդի ափիոնն զաղտնիքներ յայտնեց .
Պրէյլէ մինչեւ Վրանի կապանն ճամբան սքանչելատեսիլ
է . Ռուայաի գետին ուղղութեամբ կը բարձրանայ , հետզհետէ
ովսփաներէ միջատեալ շարք մը ծործորներու մէջ մխուկնով .
որոնց ամենէն մեծդին է զաղղիական վերջին գիւղէն Ֆոնդա-
նէն վեր կառտարենայինն : Աջիդ ու ձախիդ վրայ շեշտակ

ուղղահայեաց անհուն բարձրութեամբ քարաժայուեր . զեռ աւելի բարձրն՝ երկնից կապուտակին պատառ պատառ տեսնն , քանի մը սոճիներով , որ երաստոյ քարին փորոտեաց մէջ արմատ ձգեր են : Վարը՝ Ռուսայան , որ կատաղի մանչիւնով սպիտակ մարմարեայ ահաղին կոյտերու դէմ փրփրալից կը վիժէ : Զար ճանապարհն է . Իտալիոյ կապուտակ երկնքով եւ զուարթ բուսականութեամբ :

Որչափ երջանիկ են տնոնք՝ որ ձմեռներն Նիսի արեւէն տաքնալով՝ ամարուան զովն ու հովն կու գան Վրանի Ս. Տաւմատոսի՝ հին արքայարանին եւ այսօրուան ամարանոցին՝ ճամբուն վրայ բնտեղ . Ռուսայայի Մինիերայի եւ Պրիկայի գետախառնից վրայ . Գլարիէ լերանց սառնարանին ոտից քով : Քիչ մը վերն է Վրան քաղաքն կամ Վրանք , որ իր անունն տուաւ թէ այդ անցքին եւ թէ Միլանի դուքս Փիլիպպոս Մարիա Վիսքոնդիի կնոջ Պէադրիչէ տի Դէնտայի . որ չարութեամբ սպանուեցաւ իր էրկանէն : Դէնտա (Վրան) եւ բոլոր մերձակայքն 1860ին յուզման մէջ էին . 1859ի պատերազմէն վերջը որով Բիէմոնդէ Իտալիոյ թագաւորութեան մաս կը դառնար , եւ ժողովրդական քուէարկութեամբ Նիսի կոմսութեան ճակատադիրն կ'որոշուէր : Դէնտէ եւ Պրիկա Դաղղիոյ մաս կ'ուզէին համարուիլ , դքսութեան մայրաքաղաքին հետ միացեալ մնալով . այս էր նոյն իսկ աշխարհագրական սահմանն : Սակայն մասնաժողովն բնական սահմանը ճանչնալու տրամադիր չէր . Իտալիոյ մաս պիտի կազմէին այդ կրկին քաղաքներն : Ահա յուզման պատճառն : Ճամբան լերանց կրկեսի մը կը բախի , որուն դաղաթէն Ռուսայա հեղեղն կը թափի վար : Այս ձագարածեւին խարսխէն ճամբան ոլորապտոյտ կը բարձրանայ մինչեւ կապանն , վաթսուներկնն վախեր կամ թակարդներ յօրինելով : Այսչափ սոսկալի եւ այսչափ բազմաթիւ միանգամայն կարծեմ ոչ ուրեք կը գտնուի Ալպեանց վրայ , երբ վարէն կամ վերէն նայելու ըլլաս կարծես ահագին համրիչ մ'է լերան երկայնքին ձգուած . անկեանց արգիւքաբարեն հատիկներուն տեղ . կապանն այդ խրամին ճիշդ մէջտեղն է . 1795 մեզր ծովու երեսէն բարձր : Սահմանափակ տեսարանն միայն խորոց սքանչելի պատկերն ցոյց կու տայ մեզ , Վարդ լերան եւ Մեծ Դրախտին սառնարաններէն կազմուած : Երկաթուղին կապանէն անցնելով կը սահի դէպի Վենդիմիլլէ . ուր Ռուսայա ծով կը մտնէ :

Ծովային Ալպեանց հիւսիսային կողմն՝ Գոդեան Ալպեանց մէջ՝ ձինեվրայ լեռան ճամբան կը բացուի . որով դիւրաւ կը հաղորդակցին Բրովանա եւ Տոֆինէ մէկ կողմէն եւ Բիեմոնթէ միւս կողմէն : Մարտիլիայէն կամ Կրընոպլէն դեղատեսիլ ճամբաներէ անցնելով շոգեկառքն , մին Միջերկրականի կապուտակ ջրերն ունելով մի կողմէն՝ եւ միւսէն բարձր Ալպեանց ալէզարդ ճակատներն , միւսն՝ հովասուն հովիտներէ զալարազարդ լեռանց ծործորներէն սահելով՝ մէկ կողմէն Լանս լեռան 8000 մեղր սառնարանքն առնելով , եւ միւս կողմէն Մէյի ահաբեկ կարկանդ 4000 մեղր բարձրութեամբ , վերջապէս՝ Տոֆինեան Ալպեանց մէջէն սուրալով , որոնց կերպարանքն ոչ զուիցերականքն ունին , ոչ իտալականք եւ ոչ Սաւոյայինքն , լերկ եւ պտտառ պտտառ լեռներ , զարհուրելի ծերպերով , վայրագ հեղեղներով , օդոյ մէջ կախուած սառնարաններով , ի մի բան վեհ եւ պանծալի երեւութով :

(Շարայարեյի)

Ս. ԳՐՈՑ ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

(Շարունակութիւն տես թիւ 18)

Է. Սողոմոնի Տաճարին շինութենէն մինչեւ անոր կործանումը՝ Քաղդէացոց ձեռքով : Այս պարբերութեան թուականները թագաւորաց վերջին երկու զրքերուն մէջ խնամքով արձանագրուած են : Հեղինակը որ կ'երևի թէ հիմա կորսուած աղբւրներէն օգտուած ըլլայ, երկու թագաւորական ցանկեր կու տայ, Իսրայէլի եւ Յուդայի թագաւորներուն համար : Ասոնց իրարու հետ հաշտութիւնը շատ կնճռոտ է. եւ այնպիսի զժուարութիւններ կր յարուցանէ որ դեռ լուծուած եւ հարթուած չեն : Ս. Հերոնիմոս, որ զանոնք զուլակած էր, կը զրէր առ Երէց Վիթալիս, թէ այս խնդիրներու մէջ զեղերել աւելի դժուար է պարապորդ մարդու մը քան ուսումնասէր մէկուն :

Յուդայի գահուն վրայ բագաւորեց,

Ռորովամ,	17	տարի. Գ. Թագ., ԺԴ, 21.	Բ Մնաց. ԺԲ, 13
Աքիաս,	3.	» ԺԵ, 2.	Բ » ԺԳ, 2
Ասա,	41.	» ԺԵ, 10.	Բ » ԺԶ, 13
Յովսափադ,	25.	» ԻԲ, 42.	Բ » Ի, 31
Յովրամ,	8.	Դ. Թագ., Ը, 17.	Բ » ԻԱ, 20
Ոքոզիաս,	1.	» Ը, 26.	» ԻԲ, 2
Գոթոզիա, (Աթալիա)	6.	» ԺԱ, 3.	» » 12
Յովաս,	40.	» ԺԲ, 1.	» ԻԴ, 1
Ամասիա,	29.	» ԺԴ, 2.	» ԻԵ, 1
Ոզիաս (կամ Ազարիա)	52.	» ԺԵ, 2.	» ԻԶ, 3
Յովթամ,	16.	» » 33.	» ԻԷ, 1
Աքազ	16.	» ԺԶ, 2.	» ԻԸ, 1
Եզեկիաս	29.	» ԺԸ, 2.	» ԻԹ, 1
Մանասէ	55.	» ԻԱ, 1.	» ԼԳ, 1

Ամոն	2.	Դ. Թագ., ,	ԻԱ, 19.	Բ Մնաց.	ԼԳ, 21
Յովսիաս	31.	»	ԻԲ, 1.	»	ԼԴ, 1
Յովաքաղ	3 ամիս .	»	ԻԳ, 31.	»	ԼԶ, 2
Յովակիմ	11 տարի.	»	» 36.	»	» 5
Յեքոնիաս	3 ամիս եւ				
(կամ Յովակիմ)	10 օր.	»	ԻԴ, 8.	»	» 9
Սեդեկիաս	11 տարի	»	» 18.	»	» 11

Իսրայելի քաղաւորութեան մեջ քաղաւորեց.

Յերոբոամ Ա.	22 տարի	Դ. Թագ., ,	ԺԴ, 20
Նադաբ (Նաբաս)	2	»	ԺԵ, 25
Բասաս	24	»	» 33
Ելա	2	»	ԺԶ, 8
Զամբրի	7 օր.	»	» 15
Ամրի	12 տարի	»	» 23
Աքաբ	22	»	» 29
Ոքոզիաս	2	»	ԻԲ, 52
Յովրամ	12	Դ. Թագ., ,	Գ, 1
Յէու	28	»	Ժ, 36
Յովաքաղ	17	»	ԺԳ, 1
Յովաս	16	»	» 10
Յերոբոամ Բ.	41	»	ԺԴ, 23
Զաքարիաս	6 ամիս	»	ԺԵ, 8
Սէլոււմ	1 ամիս	»	» 13
Մանայիմ	10 տարի	»	» 17
Փակէյա	2	»	» 23
Փակէ	20	»	» 27
Ովսէ	9	»	ԺԶ, 1

Այս թիւերէն չատերը Թաղաւորութեանց եւ Մնացորդաց գրքերուն մէջ նշանակուած ուրիշ հաշիւներով չեն յարմարիր . սակայն հոս անոնց վրայ պիտի չվիճինք :

Աւելի ընդհանուր դժուարութիւն մը կը ծագի ան տարբերութենէն զոր կը ներկայացնեն այս ցանկերուն գումարները՝ իրենց զուգընթացութեան ժամանակամիջոցին մէջ : Եւ յիրաւի , եթէ գումարուին թիւերը Ռոբոլամայ առաջին տա-

րիէն սկսելով , յորում կը սկսի երկուց թագաւորութեանց բաժանումը , մինչեւ ցվեցերորդ տարի Եզեկիասայ , յորում Սամարիա առնուեցաւ , Դ. Թագ. , ԺԸ , 10 , Յուդայի թագաւորաց համար կ'ունենանք 261 տարիներու գումար մը , իսկ Իսրայէլի թագաւորաց համար 240 տարի միայն : Ուստի երկու ցանկերու միջեւ քսան տարուան անհամաձայնութիւն մը կայ : Հաշուեցնելու համար բազմաթիւ զրութիւններու զիմում եղաւ : Արդի քննադատներ տարբեր եղանակաւ երկարեցին Յերոբովամայ Բ.ի եւ Փակէի թագաւորութիւնները . ուրիշներ ալ Յուդայի թագաւորութեան մէջ գահակից թագաւորներ եղած ըլլալը ենթադրեցին : Սակայն առ հասարակ կը մտածուի որ յաջորդութիւնը կանոնաւորապէս եւ շարունակութեամբ տեղի ունեցած է Դաւթի Աթոռոյն վրայ . իսկ Իսրայէլի մէջ երկու անգամ պարապութիւն աթոռոյ կամ անգլխութիւն պատահած ըլլայ : Առաջինը , որ տեւեց տասն եւ մէկ տարի , կը զրուի ի մէջ թագաւորութեան Յերոբովամայ Բ.ի եւ իւր որդւոյն Զաքարիայ , որ սկսաւ թագաւորել միայն . Յուդայի թագաւորն Ազարիայ կամ Ոզիայ երեսուն եւ ութերորդ տարին : Դ. Թագ. , ԺԵ , 8 : Երկրորդը , ինը տարուան , Փակէի եւ Ովսէի մէջ պատահած կ'ենթադրուի : (Տես Մունք , Պաղեստին , 1881 , էջ 299-301) : Սակայն սրբազան մատենաը կը թուի հաստատել թէ այս երկու իշխաններն անմիջապէս յաջորդած ըլլան իրարու . եւ անճշմարտանման կ'երեւի որ Իսրայէլի աթոռ երկու անգամ տարիներով թափուր մնացած ըլլայ : Աթոռոյ այս պարապութիւնները , որ այլուստ ամենեւին ուղղակի հիմ մը չունին Ս. Գրոց մէջ , ենթադրութիւններ են միայն , չուարած եւ վարանամիտ քննադատներու հնարք :

Նինուէի մէջ ասորական ժամանակագրութեան կանոն կամ ցանկ մը դառնուեցաւ , որ Ս. Գրոց թիւերուն հետ ուրիշ կերպով չարմարիւր եթէ ոչ Յուդայի թագաւորաց իշխանութեան տարիները քառասուն տարիի չափ զեղչելով : Այս կանոնը կը պարունակէ ցանկ մը լիմմոս կոչուած անձերու , որոնք իրենց անունը կուտային տարուան , ինչպէս Աթէնքի մէջ Արգոնդներն եւ Հռոմայ մէջ Գոնսուլները : Այս ցանկը կը սկսի ի թագաւորութենէ Պինիւրար Բ.ի , յամին 893 Ն. Ք. , եւ կը տարածուի առնուազն մինչեւ 647 : Որով կարելի կ'ըլլայ Ս. Գրոց համապատասխանող հաշիւները անոր հետ բաղդատել :

Երկու ժամանակագրութիւնները թէեւ կատարելապէս կը կը համաձայնին Սամարիոյ յԱսորեստանեայց զրաւման վրայ, յամին 721, սակայն բացայայտ անհամաձայնութիւն կայ անոնց մէջ շատ մը կէտերու վրայ : Գիտնականներն ցարդ չկրցան միանալ տարբերող թիւերը հաշտեցնելու մասին : Ոմանք Ս. Գրոց ժամանակագրութիւնը կը ջատագովեն, այլք զայն կը լքանեն : Որովհետեւ սոյն այս ժամանակագրութիւնն արուեստական է եւ Ս. Գրոց հիմակուան բնագրին (texte) թիւերուն անհամաձայնութիւնը անշուշտ ընդօրինակողներու սխալներուն արդիւնքն է, անոր համար օրէն է ենթադրել, « Գոնէ առ այժմ, որ այն անձերն որոնց անուանք ի միասին յիշուած կը գտնուին բեւեռագիր արձանագրութեանց մէջ եւ կը համապատասխանեն Ս. Գրոց անուններուն, ժամանակակից եղած ըլլան : Թէեւ մեծ գծաւորութիւններ ծագին Ս. Գրոց տուած թուականները՝ ասորական յիշատակարաններու արձանագրածին հետ համաձայնեցնելու » (Վիկուրու) : Զննենք քիչ մը գծաւորութիւն յառաջ բերող կէտերը :

Աստուածաշունչի ընդհանրապէս ընդունուած ժամանակագրութեան համաձայն, Աքաբ, Իսրայէլի թագաւորը, մեռաւ յամին 897 նախ քան զԳրիստոս : Արդ, ասորական արձանագրութիւնք կը պատմեն որ նա ի պարտութիւն մատնեցաւ զաշնակից թագաւորաց հետ՝ ի Քարքար, Նինուէի թագաւոր Սալմանասար Բ.ի ձեռքով, յամին 854, այսինքն իրեն մահուան համար ցոյց տրուած թուականէն աւելի քան քառասուն տարի վերջը : Բեւեռագիր արձանագրութեանց հաստատութիւնը բացայայտ է եւ ճշգրիտ, եւ երկզիմութիւն մը չվերցըներ : մինչդեռ Ս. Գրոց ժամանակագիրներուն հաշիւները կրնան թերի ըլլալ : Ուստի կ'երեւի թէ պէտք է ընդունիլ Աքաբի եւ Սալմանասար Բ.ի ժամանակակցութիւնը :

Ողիաա, Թագաւոր Յուդայ, թագաւորեց, ինչպէս կ'ըսուի, 809էն մինչեւ 758 : Արդ թէկլաթֆալասար Բ.ի արձանագրութիւնք մեզ կը ցույցեն որ նա պատերազմ կը մղէր այս թագաւորին դէմ յամին 742 կամ 740, տասնութեց կամ առան եւ ութ տարի իւր մահուանէն վերջը : Մանայեմ, թագաւոր Իսրայէլի, կը զահակալէր 770էն մինչեւ 759. եւ իւր թագաւորութեան վախճանէն քսանութեկ տարի վերջը, 738ին, նոյն ինքն թէկլաթֆալասար զայն կը համրէ իր հարկատուներուն մէջ : Ս. Գրոց ժամանակագրութիւնը հաստատուն պահելու

կամար , Օբբէր կը մտածէ որ արձանագրութեանց մէջ յիշուող Ազրիեհան՝ չէ Ազարիաս կամ Ողիաս , հայր Յովաթամու եւ պապ Աքազու , այլ անիրաւ յափշտակիչ մը , որդի Թարէլայ , որու վրայ կը խօսի Յսայի , է. 6 : Իսկ Մանայիմ , որ Յուլ թագաւորին հարկ վճարեց , տարբեր մէկն է Մանայիմ Բ.էն , որ հարկատու եղաւ Թէկլաթֆալասարի : Օբբէրի այս մեկնաբանութիւնը չկրնար ընդունելի ըլլալ՝ եւ պէտք է ընդհակառակն ընդունիլ որ Յուդայի թագաւորն Ազարիաս , Իսրայէլի թագաւորն Մանայիմ , եւ Նինուէի թագաւորն Թէկլաթֆալասար (զոր կ'երևի թէ պէտք է նոյնացնել Յուլայ (Փուայ) հետ որ կը յիշատակուի (Դ Թագ. , ԺԵ, 19-20. Ա. Մնաց. , Ե, 26.) , ժամանակակից եղած ըլլան : (Տես Մատթէոս , Հին Պատմ. Արեւել. Ժողովրդոց . Երբ տպ. 1893. էջ 397-398, ծան.) :

Ուրիշ կէտի մը վրայ եւս անհամաձայն են բեւեռագիրներն ու Ս. Գրոց յիշատակարաններն : Թագաւորաց Դ զիրքը , ԺԸ , 13, կ'աւանդէ մեզ թէ Սէննաքէրիպ (Սինեքերիմ) Յուդայի քաղաքներուն վրայ քալեց՝ Եզեկիայի թագաւորութեան տասնուչորրորդ տարին , այսինքն յամին 713, որովհետեւ հրեայ արքայն ի գահ բազմած էր 727ին : Արդ լիմմուներու բեւեռագիր պատմութեան համաձայն , Սէննաքէրիպ թագաւորած է յամին 705, եւ Պաղիստինու դէմ իւր արշաւանքը տեղի ունեցաւ 701ին : Իւր պարտութենէն եւ կրած աղէտքէն վերջը միայն կարելի եղած պիտի ըլլայ Եզեկիայի հիւանդութիւնը եւ Մերոտաք-Պալատանի՝ թագաւորին Բաբելոնի , առաքած դեսպանութիւնը . (Դ Թագ. , Ի, 1 եւ 12) : Արդ Մերոտաք-Պալատան թագաւորած է 722էն ց710 :

Այս դժուարութեան լաւագոյն պատասխանն է ըսել եւ ընդունիլ թէ Ս. Դիրքը ղէպքերուն կարգը յեղաշրջած է : Եզեկիայի հիւանդութիւնը իրօք պատահեցաւ իր թագաւորութեան տասնուչորրորդ տարին , սրովհետեւ թագաւորը իւր ապաքինումէն վերջը դեռ տասնուհինգ տարի ապրեցաւ եւ իւր իշխանութիւնը տեւեց ամբողջ քսանուինը տարի : Մերոտաք-Պալատանի առաքած հրեշտակութիւնը աւելի վերջը պատահած է , եւ կրնայ զրուիլ 703ին կամ 702ին , մինչդեռ այս թագաւորը , բնիկ ստորին Գաղղէաստանի , Բաբելոնէն արտաքսուելէն վերջը , կը դառնար ու կը տիրէր այս քաղաքին ու կը բարձրանար անոր արքայական գահուն վրայ : Իսկ Սենեքերիմայ արշաւանքը պատահեցաւ յամին 701 , այսինքն այս երեք

ղիպուածներուն վերջինը , մինչդեռ Ս. Գիրք զայն ամենէն առաջ պատահած կ'ենթադրէ : Իսկ ինչ է պատճառն որու համար Թագաւորաց Գիրքը այս երեք ղէպերը յեղաշրջուած կարգով մը կը պատմէ . հաւանականաբար ասոր պատճառն այն է որ Թագաւորաց գրքին հեղինակը՝ Նսայի Մարգարէին ոչ - ժամանակագրական պատմաբանութեան պէտք է հետեւած ըլլայ (Նս. ԼԶ-ԼԹ) : Թուականն ալ , որ կը յիշուի Դ Թագ. , ԺԸ , 13, պիտի յեղաշրջուի եւ պիտի դրուի Եղեկիայի հիւանդութեան պատմութեանը սկիզբը . (Տես Օրբէր , Բլէր , Վիկուրու .) :

Բաբելոնի ինքնակալութիւնը կործանեց Յուդայի Թագաւորական աթոռը : Իւր գահակալելէն առաջ , Նաբուգոդոնոսոր պատերազմ մ'ըրաւ Նեքթայի դէմ , որ Թագաւոր էր Նզիպտոսի . Յովակիմ , Թագաւոր Յուդայ , իրեն հարկատու եղաւ : Բայց վերջէն ընդվզեց եւ մերժեց հատուցանել տուրքը : Երբ Նաբուգոդոնոսոր հասաւ ի Յսւդայաստան , Յովակիմ մեռած էր եւ անոր յաջորդած էր իւր որդին Յեքոնիաս : Երեք ամիս Թագաւորելէն վերջը , ասիկայ գերի տարուեցաւ ի Բաբելոն : Իւր հօրեղբայրն Սեդեկիաս Թագաւոր դրուեցաւ . ան ալ տպստամբեցաւ : Նապուզարդան Երուսաղէմը պաշարեց , որ յաղթուելով սովի պատճառաւ , անձնատուր եղաւ յամին 599 , երկայն զիմադրութենէ մը վերջը : Այս Թուականով կը վերջանայ այն պարբերութիւնը , զոր կ'ուսումնասիրենք :

Կը տեսնուի ուրեմն որ Իսրայէլի եւ Յուդայի Թագաւորներուն ժամանակագրութիւնը՝ առհասարակ կարծուածին պէս հաստատ ու ապահով չէ : Պէտք է զայն համաձայնեցնել եւ յարգարել ասորական ժամանակագրութեան վրայ : Հ. Պուլ-նէրկո փորձեց զայն ընել , եւ տասը ցեղերու բաժանման սկիզբը վերածեց 930 ին' ն. Ք. , փոխանակ հասարակ կարծեաց , որ է 976 : Մենք ալ այս շաւղէն քալելու մտքով , հոս յառաջ բերենք հրէայ Թագաւորներու ժամանակագրական ցանկը , զոր ընդունած է Լընօրման (Հին պատմ. Արեւելից , Թ. տպ. , հ. զ. 1888 , էջ 667) :

Սաւուղ , 1050-1012 . Դաւիթ , 1012-973 . Սաղոմոն , 973-932 .

Իսրայելի Թագաւորութեան միջ. Յերոբոամ Ա. , 932-911 . Նադաբ . 911-909 . Բաասա , 909-886 . Ելա , 886-885 . Զամ-բրի , 885 . Ամրի , 885-873 . Աքաբ , 873-843 . Ոքոզիաս ,

843-842 . Յովրամ , 842-830 . Յէու , 830-802 . Յովաքաղ , 802-785 . Յովաս , 785-769 . Յերորովամ Բ. , 769-744 . Զաքարիա , 744 . Սելլում , 744 . Մանայեմ , Փակէյա եւ Փակէ , փոխն ի փոխ զահընկէց եւ զահակալ , 742-732 . Ովսէ , 732-724 . Իսրայէլի թագաւորութեան անկումը , 721 ին .

Յուդայի թագաւորութեան մէջ . Ռոբովամ , 932-915 . Արիա , 915-912 . Ասա , 912-870 . Յովսափաղ , 870-836 . Յովրամ , 836-831 . Ոքոզիա , 831-830 . Աթալիա , 830-823 . Յովաս , 823-783 . Ամասիաս , 783-764 . Ոզրիաս կամ Ազարիաս , 764-739 . Յովաթամ , 739-735 . Աքազ , 735-729 . Եղեկիաս , 729-688 . Մանսէ , 688-645 . Ամոն , 645-643 . Յովսիա , 643-612 . Յովաքաղ . 612 . Յովակիմ , 612-600 . Յեքոնիաս կամ Յովակիմ , 600-599 . Սեղեկիաս , 599 .

ԳԵՈՐԳ Վ. ԹԵՐԶԻՊԱՇԵԱՆ

(Շարայարեյի)

ՊԱՏԿԵՐ ԷԱՆՊԵՍՆ

Ե Ի

ԿՐՕՆՔ ԵՒ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

(Շարունակութիւն տես քիւ 19)

Թող բացցին արդ արդեացս զիրք վկայութեանց , քննեսցին . զի՛նչ . Որոյ զլոյս մտաց չատ ասէին լինել ի փրկութիւն՝ զԱստուած ուր ուրեմն ուրանալ ախորժեցին . Ուխտիւք խընդրէի զի մի՛ երբէք դացի յազգատոհմի անդ մերում այր այդպիսի , որպիսիք ոմանք իցեն Ուպահ եւ Մայլէ , այլ աւանդ . Ոմանք զոր ինչ նախ բանիւ ասեն՝ զնոյն ապա նովին բանիւ ուրանան . կէսք զբանականն հոգի մարդոյ մերժեն ի բաց եւ կէսք զանմահութիւն , այլք ոմանք զամենայն գործս մարդոյ ընդունայնս լինել ասեն , ոչ բարի եւ ոչ չար . այլ որ ինչ յօգուտ մարդոյ՝ այն բարի :

Այլք ոմանք զարդարութիւն անօգուտ ասեն մարդոյ եւ զօգտակարն ասեն լինել արդարութիւն , եւ զնոյն կանոն ընկերութեան . որով յայտ առնեն՝ զի եթէ յօգուտ ինչ համարեսցի ոք անձին թողուլ զկրօնս եւ յանաստուածութեան դեղերիլ՝ արասցէ . եւ եթէ առ օգտի ինչ ընկերութեան բարի թուեսցի ոմանց եւ կոոց անգամ երկիր պազանել՝ արասցէ այնպէս . զի ըստ բանից պղծոյ ուրումն՝ նախկին կեանք մարդոյ էին յանտառս անդ հաստատեալ ըստ զազանաց օրինի : Վասն այնորիկ ի զէպ իսկ դայ բան Սաղմոսաց (ՊԸ . 13) եթէ Մարդ ի պատուի էր եւ ոչ իմացաւ , հաւասարեաց անամոց անբանից եւ նմանեաց նոցա :

Այլ եւ հեթանոսաց յատնի էր այս բան . զի որ քան զմիտս խոնարհազոյն ճշմարտութիւնք՝ զերամբարձք եւ անմատոյցք երեւին մարդկան : Աստուածայինն կարգացեալ Պղատոն այսպէս զանձին զտկարութիւն խոստովան լինի . Մի՛ փոփոխումն ինչ առնել կրօնից , զուցէ անստուգադոյն ինչ

փոխանակեսցէ , զի ոչ է մարթ մահկանացու բնութեան գիտել ինչ հաւաստեալ կրօնից : Եւ այլուր յայտնագոյն եւս խօսի . Սպասել պարտ է զի եկեալ ուրուք ուսուցէ մեզ զգիարդն մեր առ Աստուած եւ առ մարդիկ : Աստուծոյ միայն մարթ է ուսուցանել մեզ զայդ : Յամբլիկոս ասէ . Պարտ է մարդոյ գործել զհաճոյս Աստուծոյ , այլ ոչ զիւրին ինչ գիտել եթէ ո՞ր այն հաճոյ նմա՝ եթէ ոչ ինքնին ուսուցեալ եւ կամ ուրուք յոգւոց , կամ եթէ ուրուք աստուածային լուսով լուսաւորեալ :

Չոր ինչ ցայսվայր ասացաք կարգեսցուք ի ձեւ չարամբանութեան . այսպէս .

Միտք մարդոյ տգիտութեամբ եւ բռնութեամբ ախտից մթազնեալ՝ չգօրեն առանց յայտնութեան գալ ի գիտութիւն ճշմարտութեանց եւս եւ բնական կրօնից հարկաւորաց ի փրկութիւն , զերծեալք ի բազմօրինակ մոլորութեանց :

Բայց ուր մոլորութիւն է՝ չիք ճշմարտութիւն .

Ուրեմն կրօնք առանց յայտնութեան՝ լուսով եւ եթ բանի՝ չեն բաւական ածել յարդիւնս զճշմարտութիւնս որոց ոչ կարեն հասու լինել միտք մարդկան :

Բայց զի կրօնք որ ոչ գօրեն յարդիւնս ածել զամենայն ճշմարտութիւնս հարկաւորս ի փրկութիւն անբաւականք են եւ անգօր ,

Ապա ուրեմն կրօնք բնականք զատուցեալք ամենեւին ի յայտնութենէ չեն բաւականք ի փրկութիւն մարդոյ :

Ի հաստատութիւն ամենայնի այսորիկ լուարուք զինչ երկրորդէ երանելին Թովմաս .

Հարկ է մարդոյ ուսանել ի հաւատոց՝ ոչ միայն որ ինչ ի վեր քան զմիտս են , այլ եւ որոց մարթ իցէ հասու լինել մտօք : Նախ զի վաղագոյն հասցէ մարդ ի գիտութիւն աստուածային ճշմարտութեան . երկրորդ՝ զի ամենեցուն լիցի հասանել ի գիտութիւնն աստուածային . եւ երրորդ՝ զի ճշմարտից իցէ : Զի բան մարդոյ անհաս է աստուածայնոց , որպէս յայտ է ի բազմապատիկ մոլորութեանց եւ ի հակառակ բանից իմաստասիրացն ի ճառել նոցա զմարդկայնոց . Իսկ առ ի ստոյգ գիտել զաստուածայինսն հարկ եղև ի ձեռն հաւատոց

աւանդել զայն մարդկան . հաստատեալ Աստուծոյ վկայութեամբ՝ որ ոչ կարէ ստել : Բայց զայս ասեմք՝ զի ամենայն աղգք երկրի թէպէտ զհետ կարեաց անցաւորաց ընդ թիւը չաւիզս կործանեալ , սակայն զիտակ էին սկզբանց ինչ բնական օրինաց . այսպէս , զբարին առնել . խորչել ի չարէ . ծառայել աստուածոց , զծնողս պատուել . եւայլն : Բայց այս եւեթ ծանօթութիւն չէ բաւական ի փրկութիւն մարդոյ , այլ եւ զուղղորդն կիրարութիւն այնոցիկ որ պահանջին . եւ ահաւասիկ ահա այդ բան է զի տղիտութեամբ կամ ի զանազան կրից բնութեան եւ կամ առ ապականութենէ բարուց առ բազում ազգս եղծանի , վատանայ , չարանայ : Ոմանց զարարածս ընդ Աստուծոյ պաշտաման տայ փոփոխել . կիսոց՝ ի կրօնս տայ համարել զծնողս ծերացեալս սպանանել , պատճառեալ զերծուցանել զայնպիսիս ի թշուառութեանց այնր հասակի կենաց . եւ կիսոց՝ մաշաւանդ թէ բազմաց՝ զգրգաւեաց մարմնոյ զհետ երթալ ուսուցանէ . եւ պայման առաջնադիր անվրէպ յանդիման առնէ մտաց զայս ինչ . Պարտ է ասէ զբարւոյն զհետ երթալ եւ հրաժարել ի չարէն :

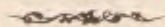
Ի փրկութիւն մարդոյ հարկաւոր է յայտնութիւնն աստուածային :

Վասն զի մարդ անձնիշխանական կամօք ունի զօրութիւն մնալ ի մտերմութեան սուրբ սիրոյն Աստուծոյ եւ կամ յանհնապանդութեան , որով ի բարեացն ի վայր կործանել եւ ի խորս չարեաց սուղեալ զանարգանաց զվատ անուն ժառանգել : Յանգ ցանկամ ի Տեառնէ , տալ ամենայն մարդոյ ըստ իւրում բարերարութեանն զամենակալ զօրութեանն եւ զմեծութեան զդարմանակալ խորոց զիմաստութիւն , զի մի՛ լիցի ունեք ուծացեալ յանչափ բարւոյն արահետ մոլորել :

(Շարայարեյի)

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՍՐԲՈՒՀԻ ՄՈՆԻԳԱՅԻ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Վ. ԱՔԻՅԵԱՆ

(Շարունակութիւն տես քիւ 19)

Մինչդեռ կր զննէ իրրեւ հմուտ աստուածաբան եւ իմաստասէր չնորհաց էութիւնը , սահմանելով՝ որոշելով ազատութեան հետաւանդեցած ստոյգ յարաբերութիւնները , ինչպէս ըրած էր ատեն մը բանականութեան եւ հաւատոյ մէջ եղած յարաբերութեանց համար , կը ճառէ նաեւ այն զանազան խողովակներու վրայ , որոնց միջնորդութեամբն Աստուած կը հեղու մարդկութեան ծոցը , չնորհաց կենսատու ջուրերը : Այն խողովակները՝ խորհուրդնորս են : Սուրբ Օգոստինոս զանոնք ալ կը քննէ , կը պաշտպանէ եւ կ'երգէ . Մկրտութիւնը՝ սկզբնական մեղաց վարդապետութեան հետ սերտիւ կապուած ըլլալով , իւր անընկճելի հետազօտութեանց նիւթ կ'ընէ : Դրոշմը՝ զորն որ այն ժամանակ մկրտութենէ չէին զատեր , ինչպէս որ ինքն ալ չզատեր : Ապաշխարութիւնը՝ թէ՛ իրրեւ խորհուրդ կը քննէ զարմանալի եւ ուժգին տրամաբանութեամբ եւ թէ՛ իրրեւ առաքինութիւն՝ կը զրուատէ աստուածաւայել փափուկ գործով մը , յիշատակ թողով ապաշխարողաց զղջման առատահոս աղբիւր մը , զորն որ մի միայն Դաւիթ Մարգարէն զերազանցած է : Սուրբ հաղորդութիւնը՝ որուն համար չատմեծ սէր ունի , եւ կը պատրաստուի առ այն այնպիսի փափկատուն եւ հոգելից աղօթքներով , զորս Եկեղեցին մինչեւ ցայժմ կը գործածէ : Պսակը՝ որուն անլուծութիւնը , միութիւնը եւ սրբութիւնը Մանիքեցոց դէմ կը պաշտպանէ , եւ միանգամայն սիրալիր թղթոյ մէջ կը դրուատէ մաքրութիւնը ,

անուշութիւնն եւ խաղաղութիւնը Յիսուսի Քրիստոսի լծին ներքեւ : Վերջին օծումն եւ մահուան պատրաստութիւնն , որոնց վրայ ստէպ անգամ կը խօսի , եւ այնպիսի էջեր գրած է որոնք լի են անպատմելի տխրութեամբ , ճոխութեամբ , զուարթութեամբ հանդերձ : Մեծ ցաւ է մեր սրտին որ այս ամէն երեւելի գրութիւնները հիմա աչքէ անցնելով , չենք կրնար հոս անոնցմէ քանի մը տող ընթերցողաց աչքին առջեւ գնելով՝ անոնց արդարացի հետաքրքրութիւնը զոհացնել : Բայց ափսոս , ժամանակը կ'անցնի , եւ մենք տակաւին վերջը չհասանք այն հոյակապ առճարին , որուն նկարագրութեան ձեռք զարկած ենք :

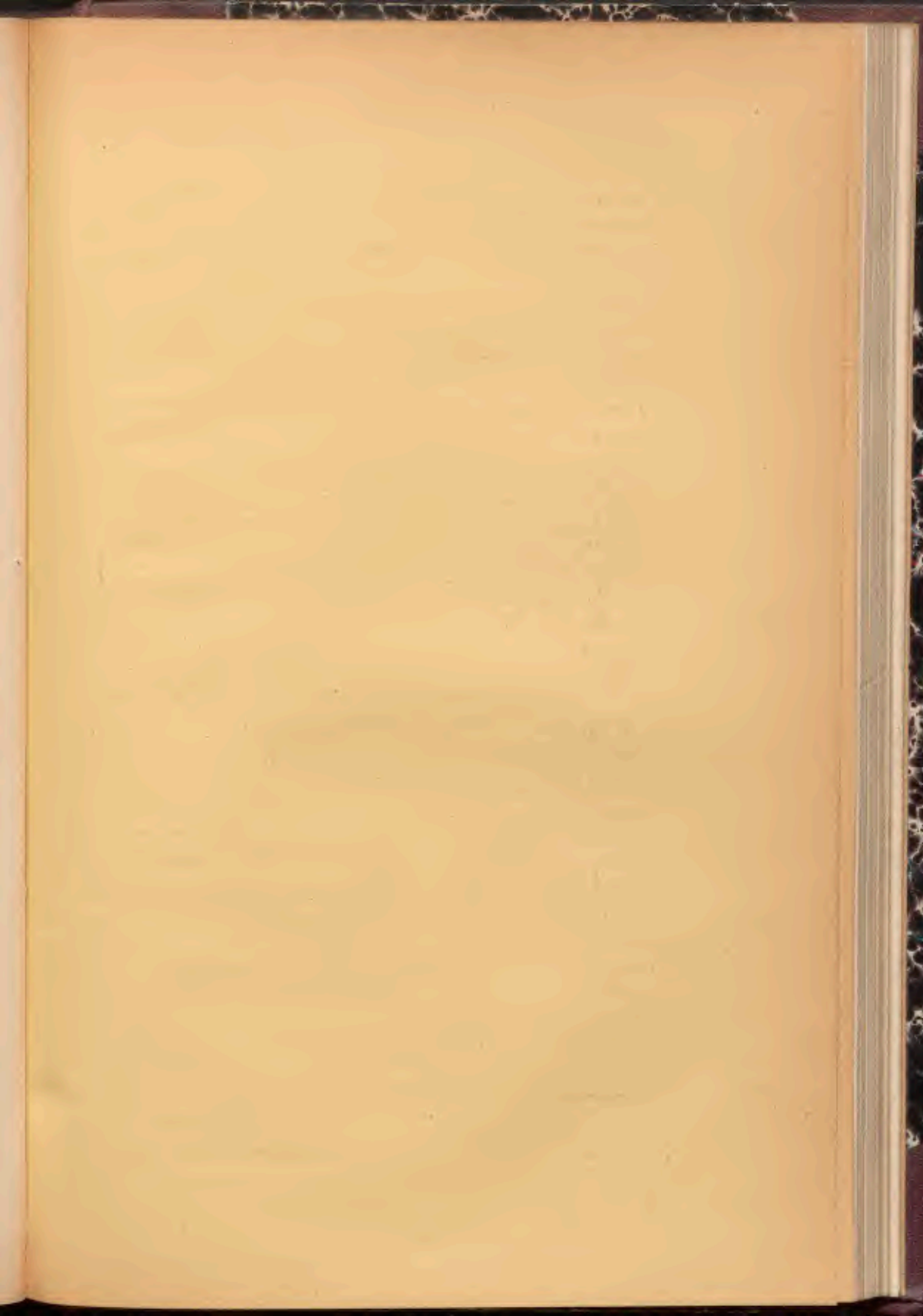
Մարդկութեան վրայ շնորհաց այնպիսի աստուածային ուսգումն ինչ արդիւնք ունի , ի հարկէ աստուածային ծաղկաւէտութիւն մը , ստուգիւ այնպիսի առաքինութիւններ , որոնք՝ անձանօթ էին նախնեաց , եւ հիմա թէ որ կը ծաղկին սուրբ եկեղեցւոյ արտին մէջ , եւ հոն միայն կը ծաղկին , ինչ կը ցուցնեն , եթէ ոչ անոր երկնաձիր արգասաւորութիւնը : Սուրբ Օգոստինոս այն անուշահոտ ծաղիկները մի առ մի աչքէ կ'անցնէ . հաւատքը , յոյսն եւ մանաւանդ սէրը . սիրոյ վրայ կը հիմնէ նոր օրէնքը , եւ կը զրուատէ սէրն այնպիսի վսեմութեամբ եւ ստէպ անգամ , որ Միջին դարն ուրիշ կերպով չկրնար զծագրել զՕգոստինոս եթէ ոչ սիրտ մը ի ձեռին : Յետոյ կը նուազէ վսեմագոյն եւս առաքինութիւններ . ողջախոհութիւնն , աղքատութիւնն եւ հնազանդութիւնն այնպիսի հոգւոյ համար , որոնք՝ իրենց Փրկչին քաջարի զեղեցկութենէն յափշտակուած , կը հառաչեն սոսկ խաչին զերսզոյն անկողնոյն ետեւէն , որով փրկած եւ բարենորոգած է մարդկային սեռը : Օգոստինոս կը ցուցնէ մեզի այն բարենորոգութեան սկիւղը . ահաւասիկ անհատն՝ որ իւր նախկին արժանապատուութիւնը զարձեալ ձեռք կը ձգէ . ընտանիքն՝ որ նորէն կը կազմուի . ընկերութիւնն՝ որ աւելի եւս հաւատարմութեամբ կը պահպանէ ճշմարտութեան յաւիտենական օրէնքները . հեթանոսական զարշնթիւնները՝ առանց բոլորովին անյայտ ըլլալու , կը ծածկուին , արդարութեան սուրբ հաւասարութիւնները կ'աւելնան . թէպէտ եւ աշխարհքս՝ այն ազէտալի տարիներու մէջ , որ Ալարիկոսով կը սկսի եւ Գենսերիկոսով կ'աւարտի , կը ճայթէր՝ կը պատռտէր ամէն դիէն , թէպէտ եւ հաւասարակութիւնն՝ ընկղմելու վրայ գտնուող նաւու մը կը նմա-

նէր , թէպէտ եւ մարդկային սեռը զարհուրած՝ իւր օրհասին կը սպասէր , այսու ամենայնիւ բոլոր ուժովը կը մերժէ եւ չուզեր հաւատք ընծայել աշխարհքիս վերջը վերահաս ըլլալուն , եւ ապահով ըլլալով որ քրիստոնէութիւնն իւր ծոցն ամէն վիրաց դարմանն ունի , կ'ողջունէ՝ աւերակաց մէջէն , լաւագոյն տպագայ մը , եւ դարերը՝ մէկզմէկու յաջորդելով , կ'երթան կը ննջեն խաղաղութեամբ , եւ այլափոխուած Յիսուսի Քրիստոսի հովուական իշխանութեան ներքեւ :

Ահաւասիկ այս է Օգոստինոսին հանճարէն մղիած , եւ ի փառս Աստուծոյ կանգնած յիշատակարանին համառօտ նկարագրութիւնը . յիշատակարան մը՝ յորում ամէն բան զարմանալի է . յիրաւի՝ ինչ վսեմ անհունութիւն ընդհանուր գոյացութեան մէջ . ինչ սքանչելի բաժանում . ինչ առատութիւն նիւթերու . ինչ կատարելութիւն՝ մանաւանդ քանի մը մասերուն մէջ , ուր քաջ կ'երեւի ինչպէս կ'ըսէ Պօսուէ , « վարպետ վարժապետին » ձեռքը :

Չունի բնաւ պակասութիւն մը , եթէ ոչ թերեւս ոճին հնութիւնը . բայց այնքան հանճարեղութեան եւ պերճախօսութեան առաջին , այնքան զօրաւոր տրամաբանութիւնէ եւ հմտութիւնէ ետքը , կը վախճանք խստանալու այն պակասութեան վրայ , որն որ ստուգիւ երկրորդական բան մը կը սեպուի , չըլլայ թէ Պօսուէ մեզի դէմ իւր ձայնը բարձրացնելով գոչէ . « Ասկէց ետքն ըսուի թէ Օգոստինոսն ալ իւր թերութիւններն ունի , ինչպէս արեւն իւր բիծերը ունի , արժանի իսկ չեմ սեպեր ո՛չ խոստովանելու եւ ոչ ուրանալու զանոնք , ո՛չ նետելու եւ ոչ պաշտպանելու . իմ քաջ գիտցածս այս է՝ որ՝ եթէ մէկը հասկնայ Օգոստինոսին գերազանց աստուածաբանութիւնը , անիկայ իրաց եւ ճշմարտութեանց դեղեցկութենէն յափշտակուելով կ'արհամարհէ եւ կ'ատէ այն մարդիկն , որոնք՝ անճաշակ եւ անզգայ այնպիսի վսեմ բաներու , կը յանդգնին՝ քանի մը չնչին պակասութեանց համար . արհամարհելու սուրբ Օգոստինոսը , զորն որ չեն կրնար հասկնալ » :

(Շարայարեյի)

ՊԱՏԿԵՐ տասն եւ հինգ օրը մի անգամ կը հրատարակուի

Բաժանորդագրութեան տարեկան գինն է
Կ. Պօլսոյ համար 40 դանեկան.
Գաւառաց եւ օտար երկիրներու համար
քղբատարի ծախքն ի միասին հաշուելով 50 « «

Խրաքանչիւր թիւ 2 դահեկան

ՊԱՏԿԵՐԻ խմբագրատունն է ի Բերա, Եեշիլ փողոց
Թիւ 1, ուր պետք է դիմել բաժանորդագրութեան եւ թերթին
վերաբերեալ այլ ամենայն խնդրոց համար :

RÉDACTION DU **BADGUERE**

Constantinople, Péra, rue YÉCHIL N ° 1

معارف نظارت جلیله سنک رخصتیه طبع اولمشدر